

SECTION 2. POLITICAL INSTITUTIONS AND PROCESSES AMIDST GLOBAL GEOPOLITICAL CHANGES AND THE ESTABLISHMENT OF A NEW WORLD ORDER

DOI

THE PRINCIPLE OF RESPECT FOR HUMAN DIGNITY IN THE LEGAL ORDER OF THE FRENCH REPUBLIC

ПРИНЦИП ПОВАГИ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ У ПРАВОПОРЯДКУ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Badyda A. Yu.

*Candidate of Law,
Associate Professor at the Department
of Theory and History of State and Law
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Бадида А. Ю.

*кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри теорії та історії
держави і права
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

Людська гідність – категорія, що набула реального сенсу після Другої світової війни (ментальна революція). У ХХІ столітті у національних правопорядках держав, заснованих на верховенстві права, людська гідність стала конституційним принципом. Гідність лежить в основі прав людини, є її ядром та передбачає повагу до кожної людини як вільної істоти зі своєю власною унікальністю. Тому людська гідність не залежить ні від соціального статусу, ні від фізичних чи інтелектуальних показників.

Більше того, цей принцип також захищений на європейському рівні. Європейська конвенція з прав людини 1950 року своєю ст. 3 забороняє катування та застосування «нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання» [1]. Хартія основоположних прав Європейського Союзу передбачає, що «людська гідність є недоторканою. Її необхідно поважати та захищати» (ст. 1) [2]. Суд Європейського Союзу у своєму рішенні від 14 жовтня 2004 року (справа C-36/02, Omega Company) вважає, що правовий порядок Співтовариства

прагне забезпечити повагу до людської гідності як загального принципу права [3].

Враховуючи факт членства Французької Республіки у Раді Європи та Європейському Союзу, вважаємо доцільним проаналізувати специфіку реалізації принципу поваги до людської гідності через судові рішення Конституційної ради – органу конституційної юрисдикції. Варто зацентувати, що у Франції гідність людської особистості прямо не передбачена ні текстом Конституції 1958 року, ані текстами, згаданими у його Преамбулі. Термін «гідність» у Французькій Республіці вживається лише в статті 6 Декларації прав людини і громадянина 1789 року, яка вимагає, щоб усі громадяни мали право на державні посади, посади та посади відповідно до своїх здібностей і без будь-якої іншої відзнаки, окрім чеснот і талантів [4]. Незважаючи на це, принцип поваги до людської гідності домінує у раді законів, зокрема, що стосуються охорони здоров'я, у кримінальному праві тощо.

Річ у тім, що у Французькій Республіці, крім базових конституційних принципів має місце категорія принципів, які мають зовсім інший статус – фундаментальні принципи, визнані законами Республіки (PFRLR). Щоб Конституційна рада визнала певний принцип фундаментальним принципом (PFRLR), необхідно, щоб принцип встановлював досить важливе правило; він має міститись у будь-якому законі, що прийнятий до 1946 року за республіканського режиму; має бути предметом постійного застосування [5, с. 152].

Звертаємо увагу на позиції суддів Конституційної ради, у яких роз'яснюється принцип поваги до людської гідності. Такі рішення – непоодинокі. Приведемо приклади формулювання декотрих із них. У своєму рішенні «Біотика» від 27 липня 1994 року Конституційна рада вивела принцип конституційної цінності захисту людської гідності від усіх форм поневолення та приниження з першого речення преамбули до Конституції 1946 року, який звучить так: «На фоні перемоги, здобутої вільними народами над режимами, які намагалися поневолити та принизити людську особистість, французький народ знову проголошує, що кожна людина, незалежно від раси, релігії чи переконань, має невід'ємні та священні права». З цього випливає, що захист гідності людської особистості від усіх форм поневолення та приниження є принципом конституційної цінності [6].

У конституційній юриспруденції принцип людської гідності знайшов застосування, зокрема у рішенні, яке стосується припинення процесів життєдіяльності (від 2 червня 2017 року). На думку асоціації-заявника, ці положення порушують ст. 34 Конституції, оскільки вони позбавляють правових гарантій, з одного боку, конституційного принципу захисту гідності людської особистості, з якого випливає

право на життя, і, з одного боку, з іншого боку, особиста свобода, захищена ст. 2 Декларації прав людини і громадянина 1789 року. Ці положення не гарантували б поваги до волі пацієнта, якщо останній не в змозі її висловити, до такої міри, як що в кінці колегіальної процедури, визначення якої передається до регулюючого органу, лікар одноосібно вирішує припинити лікування, не будучи зв'язаним значенням зібраних думок (п. 4 рішення). Власне першочергове питання конституційності стосується слів «і, якщо останній не може висловити свою волю, дотримуючись колегіальної процедури, визначеної регламентом». У п. 9 рішення судді вважають, що оскаржувані положення уповноважують лікаря, який опікується пацієнтом, який не може висловити свою волю, припинити або не застосовувати, на підставі відмови через необґрунтоване впертість, лікування, яке виглядає марним або непропорційним або не має ніякого іншого ефекту, окрім виключно штучного підтримання життя. У цьому випадку лікар застосовує глибоку і безперервну седацію до смерті в поєднанні з аналгезією. Продовжуючи, Рада констатує, що лікар повинен спочатку поцікавитися передбачуваними бажаннями пацієнта, він повинен проконсультуватися з довіреною особою, призначеною пацієнтом, або, якщо такої немає, з його родиною чи близькими (п. 10 рішення). Як і у багатьох своїх рішеннях, Конституційна рада підкреслила, що не має права загального оцінювання та прийняття рішень такого ж характеру, як парламент, відповідно, не має права замінювати оцінку законодавця своєю оцінкою умов, за яких у відсутність відомих бажань пацієнта, лікар може прийняти, у ситуації невиправданої терапевтичної впертості, рішення припинити або продовжити лікування. Коли бажання пацієнта залишаються невизначеними або невідомими, лікар не може покладатися лише на цю обставину, з якої він не може вивести жодних припущень, щоб прийняти рішення про припинення лікування (п. 11 рішення). Насамкінець, рішення лікаря може бути прийняте лише після колегіальної процедури, спрямованої на його роз'яснення. Ця процедура дозволяє медичній групі, яка відповідає за пацієнта, перевірити дотримання правових і медичних умов для припинення лікування та впровадження, у цьому випадку, глибокої та тривалої седації, пов'язаної з аналгезією (п. 12 рішення). Резюмуючи, Рада не побачила порушення ст. 34 Конституції 1958 року та вважає, що законодавець забезпечив достатні гарантії для процедури, яку він запровадив, не спричинив неконституційного посягання на принцип захисту гідності людини та особисту свободу [7].

Інше рішення (від 27 червня 2001 року) стосується питання добровільного переривання вагітності. Критикуючи положення Закону про добровільне переривання вагітності та контрацепцію, заявники

вважають, що певні положення Закону нехтують принципом захисту людської гідності від будь-якої форми приниження через, зокрема, «певний ризик євгенічної практики, спрямованої на відбір ненароджених дітей», який, на думку заявників, є результатом можливості виявлення на цьому етапі росту плоду, «більша кількість аномалій» і «розпізнати стать ненародженої дитини». Рада у п. 7 рішення вказала, що незважаючи на те, що добровільне переривання вагітності є більш делікатною медичною процедурою, коли воно відбувається між десятим і дванадцятим тижнями, його можна практикувати, враховуючи сучасний рівень медичних знань і техніки, у безпечних умовах, таких, що здоров'ю жінки нічого не загрожує; що закон, про який йдеться, містить у цьому відношенні достатні гарантії; що за цих умов скарга, заснована на порушенні одинадцятого абзацу преамбули до Конституції 1946 року, має бути відхилена [8].

Висновки. Незважаючи на відсутність норми, що закріплює принцип поваги до людської гідності, у Конституції 1958 року, у Франції завдяки судовій практиці Конституційної ради вказаний принцип зайняв своє пріоритетне місце. Надавши останньому статус фундаментального принципу, визнаного законами Республіки, орган конституційної юрисдикції продовжує надавати йому все більшого наповнення у своїх рішеннях.

Література:

1. Convention européenne des droits de l'homme. Rome, le 4 novembre 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_FRA (дата звернення: 13.08.2024).
2. Charte des droits fondamentaux de l'union européenne. Journal officiel de l'Union européenne. 2012/C 326/02. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT> (дата звернення: 20.01.2025)
3. Arrêt de la cour (première chambre). 14 octobre 2004 – Affaire C-36/02. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:62002CJ0036&from=FR> (дата звернення: 01.02.2025)
4. Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (дата звернення: 09.01.2025).
5. Бадида А. Ю. Конституційний контроль у Французькій Республіці: теоретико-правовий вимір : монографія. Ужгород: РІК-У. 2024. 388 с.
6. Décision n° 94-343/344 DC du 27 juillet 1994. Loi relative au respect du corps humain et loi relative au don et à l'utilisation des éléments et produits